

A Covid-19 járvány társadalmi hatásai

Szerkesztette
Csurgó Bernadett és Kovách Imre

A Covid-19 járvány társadalmi hatásai

Szerkesztette
Csurgó Bernadett és Kovách Imre

A Covid-19 járvány társadalmi hatásai

Szerkesztette Csurgó Bernadett és Kovách Imre

A kötet lektorai:

Albert Fruzsina, Csizmadia Péter, Harangozó Gábor, Hegedüs József, Kovács András, Murinkó Lívía,
Oross Dániel

Olvasószerkesztő: Feketéné Balogh Marianna

Tördelte György Orsolya

A kötet megjelenését az MTA post-COVID jelenségek kutatására irányuló nagy kockázatú kutatási pályázata, Covid járvány – társadalmi egyenlőtlenségek és integráció kutatási projekt tette lehetővé.

Kiadó: Társadalomtudományi Kutatóközpont

ISBN 978-963-418-056-2

Tartalom

Csurgó Bernadett – Kovách Imre: Covid-kereszthatások	4
Győri Ágnes: Az egészség és a segítő network néhány összefüggése a koronavírus-járvány utolsó fázisában	12
Huszár Ákos – Illéssy Miklós: A koronavírus-válság veszteségei	30
Szabó Andrea: A kormányzó párt támogatottsága és a koronavírus-járvány társadalmi percepciójának összefüggései. A nemzetegyesítő hatás érvényesülése a 2018–2022-es ciklusban	44
Balogh Karolina: A családi kapcsolatokkal való elégedettség a Covid-19-járvány árnyékában	71
Kovács Eszter – Papp Z. Attila – Zsigmond Csilla: Migrációs szándék a koronavírus-járvány 4. hullámában	84
Csizmady Adrienne – Kőszeghy Lea: A Covid-19-járvány hatása a lakáshasználati szokásokra és a lakásmobilitásra	98
Megyesi Boldizsár: A környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdök és a Covid-válság érzékelése közötti összefüggések	121

Covid-kereszthatások

Csurgó Bernadett

Kovách Imre

A Covid-19-járványról szóló kutatások szerint a járvány a társadalmi egyenlőtlenségek növekedését eredményezi, amit a szociális, egészségügyi és egyéb közpolitikai intézmények válsága is súlyosbít (Peters 2020, Aidukaite et al. 2021). A városi és a vidéki társadalmakat különböző időintervallumokban és némileg eltérő módokon érintette a járványhelyzet (McGuirk et al. 2020). A korlátozások és az egészségügyi kockázat ugyanakkor a társadalom minden rétegére hatással voltak. A társadalom reakcióiról, a járványhelyzet munkaerőpiacra (Schmid et al. 2021), családi kapcsolatokra gyakorolt hatásairól (Canzi et al. 2021, Cassinat et al. 2021), a szolidaritás alakulásáról (Sik-Zakariás 2021a, 2021b) az oktatási rendszer kihívásairól (Pokhrel-Chhetri 2021, Schraff 2021), a járványkezelés országonként sokszor jelentősen eltérő kezelésének jellegzetességeiről (Aidukaite et al. 2021, Hajnal-Jeziorska-Kovács 2021), a védekezési módszerek elfogadásáról vagy a vírustagadás (Imhoff et al. 2022) és az oltásellenesség elemzéséről (Kutasi et al. 2022) egyre több nemzetközi kutatás születik.

A különböző társadalmi státuszú csoportok másképpen reagálnak a járványhelyzetre, és a megosztottságok egyes társadalmi csoportokon belül is jelentősek lehetnek. Kötetünk a poszt-Covid következményeként megjelenő társadalmi jelenségek rövid és középtávú sajátosságainak a feltárásához járul hozzá a társadalmi integrációról 2021 októberében készített, 5000 fős, reprezentatív lakossági kérdőíves adatfelvétel elemzésével, felhasználva e kutatássorozat korábbi (2015, 2018) felvételek adatait is.

A tanulmánykötet egyedisége, hogy a kutatás szükségszerűen a járvány idején kezdődött (annak már egy, a korlátozások és a járvány terjedésének tekintetében is enyhébb szakaszában, így a poszt-Covid-korszak társadalmi jelenségeire is lehet következtetni a nagymintás, a teljes felnőtt magyar lakosságot reprezentáló adatbázis segítségével (lásd Győri ebben a kötetben). A 2015-ös, a 2018-as és a 2021-es felmérések adatai és integrációs modelljei segítségével a poszt-Covid-korszak társadalmi változásainak egy része (a társadalmi, munkaerőpiaci és egészségügyi egyenlőtlenségek, az integráció/dezintegráció, a települési különbségek, a lakhatási mobilitás, a migrációs szándékok, a családszerkezet és -kapcsolatok, a járvány lakossági percepciói, a környezeti értékek) is jól jelezhető.

A Covid-19-járványról megjelent nagyszámú nemzetközi és hazai tanulmány alapján biztonsággal megvonnható következtetés, hogy hatása egyetemes, a részletekről sokat tudunk; az egyes dimenziókban, intézményekben, részterületen történtek egymást kiegészítő, felerősítő vagy ellensúlyozó interakciókról viszont alig van ismeretünk.

Az epidémia magyarországi következményeiről rövid idő alatt több összefoglaló kötet is megjelent (Fokasz-Kiss-Vajda 2020, Illés-Körösesny-Gyulai 2020, socio.hu (2021), Szabó-Gerő 2022, Horn-Bartal 2022), amelyek a folyóirat-tanulmányok sokaságával együtt pontos láttelepet adnak a válságként értelmezett járványhatás legtöbb területéről. A közel ötvenezer halott, az egészségügyi rendszer elégtelen működése, a járványkommunikáció, a politikai mellébeszélés, a korrupciógyanús állami beszerzések, a gazdasági visszaesés, a polgári szabadságjogok szigorú korlátozása, a munkakörülmények radikális változása, a társadalmi kapcsolatok beszűkülése egyaránt a válságállapot irányába mutattak. Szabó Andrea kötetünkben közölt tanulmánya viszont arról számol be, hogy a Covid-válságnak csekély volt a hatása a 2022-es országgyűlési választások kimenetelére.

Szabó összegzésében a nemzetközi irodalom szerint egy válsághelyzet kiélezheti és felerősítheti a társadalmi ellentéteket, aminek a vetülete a hatalmon lévők pozíciójának a megrendülése, esetleg ellehetetlenülése is lehet. A válság következményeként ugyanakkor megerősödhet a nemzetegyesítés iránti igény is (Mueller 1970; 1973), aminek a megoldását a politikai hatalomtól várja a társadalom, és hajlamos újabb, esetleg extra felhatalmazást adni a cél elérése érdekében a hatalomgyakorlóknak (Schraff 2021). A politikatudományi elemzések alapján Szabó azt emeli ki, hogy a leginkább érintett országok kormányzó pártjainak támogatottságát a járvány időszakokként változó mértékben, de összességében nem igazán jelentős arányban erősítette meg. A nemzetegyesítő hatás emelkedése a halálesetek nagyságával és közvetlen észlelésével együtt járó lakossági válasz, amely jelentősen csökkentheti a hagyományos politikai és társadalmi törésvonalakból következő megosztottságokat. A járvány leküzdését elősegítő nemzetegyesítés igénye és az uralmon lévő politikai erők e célból történő támogatása azonban gyorsan csökkenhet a megbetegedések és a halálesetek stagnálásával vagy visszaesésével. A válságnak és a kormányzati kezelésének a megítélése később visszarendeződhet a politikai kötődések társadalmi, ideológiai/normatív törésvonalai szerint. Szabó empirikus elemzései értelmében a kormánypártok támogatottságára pozitívan hatott ugyan az első járványhónapok nemzetegyesítés igényét felerősítő korszaka, de korántsem annyira, mint az a politikailag kevésbé polarizált országok esetében történt (Bol et al. 2020, Hajnal–Kovács 2020). 2021 őszére a nemzetegyesítő hatás lényegében eltűnt. A kormánypártok szavazói sikereesebbnek ítélték meg a kormányzati járványkezelést, mint a politikailag passzívok. Az ellenzékre szavazók véleménye viszont megosztott volt a sok, egyéb természetű törésvonal következtében. A kormány saját követőinek a támogatásával a valós ellenzéki kritika elmaradása mellett képes volt a Covid-válság politikai következményeit kezelni.

A járvány okozta válságot a kapcsolatokra és a közösségekre, az általános gazdasági-egészségi állapotokra és a saját életviszonyokra vonatkozóan a lakosság legtöbb rétege pontosan érzékelte. Ahogy Szabó jelzi, a kormánypárti és az ellenzéki szavazó a mindennapokban ugyanúgy élhette meg a Covid-időszak következményeit. A járványkezelés sikerességének a megítélése viszont többszörösen összetett hatások függvénye lett. A pártos elfogultság mellett, annál még kicsit erősebbnek is mutatkozott a társadalmi integráción belüli pozíció hatása. Az alul- és felülintegráltak között is markánsan jelen voltak a kedvezőtlen tapasztalatokat megélők. A szavazást befolyásoló tényezők közül a járvány válsághatását mégis a legkevésbé lényegesek közé sorolták a választók. A szavazáskor a Covid-válsághatás és annak lakossági értékelése (negligálása) egyértelműen mutat rá a járvánnyal kapcsolatos politikai és társadalmi rejtett (nem elsődlegesen a jelenleg lényegéhez tartozó) szektorális interakciók, kereszthatások szerepére. Az országgyűlési választás a legfontosabb politikai véleménynyilvánítás, a választók döntését azonban a járványkezelés megítélése gyakorlatilag mégsem befolyásolta a kormányzat politikai integrációjának és a magyar társadalom integrációs rétegződésének a következtében.

Győri Ágnes (2023) a Covid-hatás észlelését és az egészségi állapot egyenlőtlenségeit kifejezetten egy szektorális interakcióval, a társadalmi kapcsolatokkal összefüggésben elemzi. Alapműként idézi Marmot–Bobak (2000) tanulmányát és a brit társadalom egészségi állapotának egyenlőtlenségeiről készített Black Reportot (McIntosh 1982) és Whitehead–Dahlgren elemzést (2006), majd ezt követően erősíti meg, hogy a kiterjedt nemzetközi irodalom szerint meghatározó összefüggés van az egészségi állapot, valamint a társadalmi egyenlőtlenségek és a társas kapcsolatok között. Győri elemzése szerint a társadalomszerkezeti és a gazdasági státusz, valamint az egészségi állapot között a magyar társadalomban is meghatározó kapcsolat figyelhető meg. A tartós egészségi és mentális problémák az alacsony iskolázottságú és a hátrányos anyagi helyzetű, kistelepüléseken élők között sokkal gyakoribbak. A mentális betegségek és a depresszió viszont inkább a nagyvárosokban erősebb, ahol kisebb a társas kapcsolatok védőfaktor-funkciója. A fizikai/szervezeti egészségi állapotnak a bizalmi kapcsolatok, a mentális egészségnek a társadalmi beágyazottságot elősegítő gyenge kapcsolatok kiterjedtsége biztosít nagyobb védelmet. Győri eredményei, különösen az a tétele, hogy az egészségi állapot megőrzésében a többféle kapcsolatból származó sokoldalú támogatások az előnyösek, elsődleges támpontjai a Covid-hatás és a poszt-COVID-társadalom kutatásában a strukturális kereszthatások relevanciájának a kiemelt hangsúlyozásához.

Huszár és Illéssy (2023) a járványidőszak veszteseiről készítettek elemzést az egészségi állapot, az anyagi lehetőségek és a munkaerőpiaci helyzet szerint. Arra kerestek választ, mely társadalmi státushelyzetek, előnyök és hátrányok összekapcsolódása esetén volt a járványnak enyhébb vagy súlyosabb következménye,

Covid-kereszthatások

Csurgó Bernadett – Kovách Imre

mennyire kapcsolódott a Covid-hatás a foglalkozási osztályok egyenlőtlenségeihez, és hozzájárult-e azok növekedéséhez, kiéleződéséhez. Kutatásuk mintegy továbbvitele és kiszélesítése Győri azon tételének, hogy a társadalom-, illetve a gazdaság szerkezet és a Covid okozta egészségi állapot között erős a meghatározottság. Huszár és Illéssy eredményei lényeges elemekkel bővítik a Covid társadalmi következményeinek és a kereszthatásoknak az ismeretét. A válaszadók az egészségkárosodást sokkal kisebb arányúnak érezték, mint a munkájuk és a pénzügyi helyzetük romlását. A foglalkozási osztály szerkezet, az iskolázottság és a települések közötti egyenlőtlenségek hierarchiái meghatározónak látszanak a járvány következményei és azok észlelésének a szempontjából, amiből a szerzők a foglalkozási osztályok közötti egyenlőtlenségek növekedésére következtetnek.

Huszár és Illéssy kutatásait kiegészítve az 1. tábla a társadalmi integráció, a polgárosodás és a foglalkozási mobilitás szerint mutatja be a járvány észlelt hatásait. A mobilitási állapot és az egészségi állapotra, a munkára és a pénzügyi helyzetre vonatkozó járványhatás között nem mutatkozik összefüggés, aminek az is lehet az oka, hogy a mobilitási következmények a járvány néhány événél hosszabb időszakban jelentkezhetnek. A polgárosodás és a társadalmi integráció a járvány következményeinek a szempontjából részint visszaigazolja Huszár és Illéssy megállapítását arról, hogy a Covid-hatás a társadalmi hierarchiák szerint képeződik le. A polgárosodottabb csoportok munkáját, pénzügyi helyzetét és egészségét is sokkal kevésbé érintette a járványidőszak, mint a lemaradókét. A negatív hatás megoszlása az integrációs rétegződés és az integrációs modell szerint hierarchikus jellegű, ami azt jelenti, hogy az erősen integrált csoport egészségi mutatója sokkal jobb, mint a dezintegrált rétegeké, ami fordítottan igaz a pénzügyi helyzetre és a munkára. A legfelső és a legalsó rétegek közötti csoportokra, illetve pozitív hatás esetében inkább azok a rejtett hatások érvényesülnek, amelyek megértéséhez a strukturális, szektorális kereszthatások további elemzése szükséges.

1. táblázat

A koronavírus-járvány hatása az egyének pénzügyi helyzetére, munkájára és egészségére különböző társadalomszerkezeti mutatók szerint, 2021, %

		Hogyan változtatta meg a Covid-járvány az Ön pénzügyi helyzetét?				együtt
		negatívan érinti	nem érinti	pozitívan érinti	nincs válasz	
a polgárosodás szerint ⁶	Nem polgárosodott	49,8	37,0	7,9	5,2	100,0
	Gyengén polgárosodott	40,7	43,5	12,8	3,0	100,0
	Polgárosodó	37,3	43,0	16,0	3,7	100,0
	Polgárosodott	33,3	48,2	14,0	4,4	100,0
az integrációs rétegződés modellje szerint ⁷	Felső rétegek	41,9	41,9	12,6	3,6	100,0
	Integrált középrétegek	43,8	47,3	6,8	2,1	100,0
	Integrált alsó középrétegek	46,0	42,3	7,0	4,7	100,0
	Dezintegrált alsó rétegek	39,0	37,6	19,1	4,2	100,0
Az integrációs modell ⁸ szerint	Kapcsolatgazdag, politikailag aktív	45,0	43,4	6,7	4,9	100,0
	Lokálisan integrált	36,5	39,2	22,9	1,4	100,0
	Politikailag integrált	43,8	47,3	6,8	2,1	100,0
	Normakövető, kapcsolatgazdag	41,7	48,6	5,1	4,5	100,0
	Normakövető, munkaerőpiacon integrált	49,0	37,8	8,3	4,9	100,0
	Normaszegő, kirekesztett	30,4	35,5	31,0	3,2	100,0
	Normakövető, dezintegrált	48,3	40,0	6,3	5,4	100,0

⁶ A polgárosodás a vállalkozás és a gazdasági mentalitás, az állampolgárosodás, az életmód és mentalitás, az individualizáció összetett dimenziói alapján képzett négy kategóriás változó (Kovách–Szabó 2023).

⁷ Az integrációs modell a kapcsolatgazdag, politikailag aktív, a lokálisan integrált, a politikailag integrált, a normakövető, kapcsolatgazdag, a normakövető, munkaerőpiacon integrált, a normaszegő, kirekesztett és a normakövető, dezintegrált kategóriák összevonásával képzett változó.

⁸ Kovách et al. (2016)

Covid-kereszthatások
Csurgó Bernadett – Kovách Imre

A foglalkozási mobilitás szerint	Lefele mobil	41,2	44,4	12,3	2,1	100,0
	Felfele mobil	42,4	40,3	14,5	2,8	100,0
	Immobil vagy horizontálisan mobil	43,7	40,6	11,7	4,1	100,0
		Hogyan változtatta meg a Covid-járvány az Ön munkáját?				együtt
		negatívan érinti	nem érinti	pozitívan érinti	nincs válasz	
A polgárosodás szerint	Nem polgárosodott	39,1	40,7	8,4	11,8	100,0
	Gyengén polgárosodott	31,1	48,0	14,0	6,9	100,0
	Polgárosodó	30,1	45,6	18,8	5,4	100,0
	Polgárosodott	32,5	43,0	21,5	3,1	100,0
Az integrációs rétegződés modellje szerint	Felső rétegek	37,9	46,1	11,5	4,5	100,0
	Integrált középrétegek	28,6	49,6	18,1	3,7	100,0
	Integrált alsó középrétegek	23,0	52,1	20,8	4,1	100,0
	Dezintegrált alsó rétegek	21,5	57,0	18,0	3,5	100,0
Az integrációs modell szerint	Kapcsolatgazdag, politikailag aktív	34,4	49,6	6,1	9,8	100,0
	Lokálisan integrált	31,3	38,5	25,7	4,5	100,0
	Politikailag integrált	33,5	53,8	10,7	2,0	100,0
	Normakövető, kapcsolatgazdag	36,3	48,8	7,4	7,4	100,0
	Normakövető, munkaerőpiacon integrált	38,3	43,9	11,7	6,1	100,0
	Normaszegő, kirekesztett	26,5	36,8	30,5	6,1	100,0
	Normakövető, dezintegrált	33,5	41,4	6,3	18,8	100,0
A foglalkozási mobilitás szerint	Lefele mobil	32,9	47,8	13,9	5,3	100,0
	Felfele mobil	35,0	43,6	14,4	7,1	100,0
	Immobil vagy horizontálisan mobil	33,5	44,4	14,1	8,0	100,0
		Hogyan változtatta meg a Covid-járvány az Ön egészségét?				együtt
		negatívan érinti	nem érinti	pozitívan érinti	nincs válasz	
A polgárosodás szerint	Nem polgárosodott	37,9	46,1	11,5	4,5	100,0
	Gyengén polgárosodott	28,6	49,6	18,1	3,7	100,0
	Polgárosodó	23,0	52,1	20,8	4,1	100,0
	Polgárosodott	21,5	57,0	18,0	3,5	100,0
Az integrációs rétegződés modellje szerint	Felső rétegek	25,5	55,6	15,2	3,6	100,0
	Integrált középrétegek	26,5	56,7	14,8	2,0	100,0
	Integrált alsó középrétegek	30,4	51,3	12,8	5,4	100,0
	Dezintegrált alsó rétegek	33,5	41,2	21,6	3,8	100,0
Az integrációs modell szerint	Kapcsolatgazdag, politikailag aktív	26,2	61,2	7,7	4,9	100,0
	Lokálisan integrált	24,7	45,5	28,5	1,4	100,0
	Politikailag integrált	26,5	56,7	14,8	2,0	100,0
	Normakövető, kapcsolatgazdag	28,7	57,9	8,1	5,4	100,0
	Normakövető, munkaerőpiacon integrált	31,7	46,7	16,1	5,4	100,0
	Normaszegő, kirekesztett	25,9	38,3	32,4	3,4	100,0
	Normakövető, dezintegrált	41,7	44,3	9,8	4,2	100,0
A foglalkozási mobilitás szerint	Lefele mobil	28,6	52,0	17,3	2,0	100,0
	Felfele mobil	30,0	48,8	17,8	3,3	100,0
	Immobil vagy horizontálisan mobil	30,7	48,5	16,4	4,5	100,0
Együtt		30,1	49,4	16,5	4,1	100,0

Forrás: KEP 2021, saját számítás

Balogh Karolina tanulmánya (2023) a szubjektív jóllét egyik meghatározó dimenziójaként a családi kapcsolatok megítélését vizsgálja a Covid-19-járvány idején. Eredményei szerint a gyerekszám és a párkapcsolat pozitívan befolyásolja a családi kapcsolatokkal való elégedettséget. Az elemzés ugyanakkor azt is jelzi, hogy önmagában a Covid-19-járvány vagy a járványhelyzet megélése nem mutat egyértelmű, illetve erős összefüggést a családi kapcsolatokkal való elégedettséggel. Részben azért, mert ezek erőteljesen függenek az egyén strukturális helyzetétől (anyagi helyzettől, iskolázottságtól), másrészt pedig a járvány gyengülése miatt a következmények már kevésbé élesen érzékelhetők a kérdezettek számára. A 2018-as és a 2021-es adatok nem mutattak releváns különbséget a családdal való elégedettségről. Az viszont egyértelmű, hogy a rendezetlen társadalmi státusz, különösen a rosszabb anyagi helyzet egyértelműen befolyással van mind a családi kapcsolatokkal való elégedetlenségre, mind pedig a járványhelyzethez való alkalmazkodásra.

Kovács-Papp-Zsigmond tanulmányukban (2023) a Covid-19-járvány hatása és a migrációs tervek közötti összefüggést kutatva arra a következtetésre jutottak, hogy a korlátozások egyértelműen hatással voltak nemcsak a tényleges migrációra, de a tervekre is. Annak ellenére, hogy az oltások megléte megkönnyítette a migrációt a járvány idején, az oltási hajlandóság meglepő módon nem kapcsolódik össze a migrációs tervekkel, sőt, a migrációt tervezők között nagyobb az oltást elutasítók aránya. Összességében pedig az látszik, hogy a migrációt tervezők jellemzően a fiatal, társadalmilag inkább integrált csoportokból kerülnek ki, bár a hosszabb kivándorlást tervezők körébe az intézményi bizalmatlanság és a demokráciával való elégedetlenség egyértelműen magasabb, és talán épp ez a bizalmatlanság okozza az oltások elutasítását is a szerzők véleménye szerint.

Csizmady és Kőszeghy tanulmánya a járvány és a lakáshasználat, illetve a lakásmobilitás összefüggéseiről készült. A lakáshasználat esetében eredményeik egyértelműen jelzik a sérülékenyebb, alacsonyabb társadalmi helyzetű csoportok járvány alatti kiszolgáltatottságának, lakáshasználati problémáinak (zsúfoltság, megnövekedő költségek) növekedését. Elemzésük arra is rámutat, hogy a lakáshasználatban jelentős térbeli eltérések figyelhetők meg, melyek a járvány idején élesen megmutatkoztak. Leginkább negatívan a nagyobb városok lakóit érintette a járványhelyzet, tehát azokat, akiknek lakása kisebb, zsúfoltabb. A vidéki, a kertvárosi, a természeti környezethez jobban kapcsolódó házak lakói még akár az alacsonyabb társadalmi helyzet ellenére is jobban tudtak alkalmazkodni a járványhelyzethez. A térbeliség a lakáshasználaton túl a lakásmobilitásban is erőteljesen megmutatkozott a járvány idején és annak hatására. Jellemzően a városból vidékre vándorlás – ami sokszor ideiglenes vándorlás volt – nőtt meg közvetlenül a járvány hatására, de egyébként is megerősítette a már jelen lévő költözési trendeket. Összességében az elemzés azt mutatta, hogy a járványhelyzet felerősítette, illetve láthatóbbá tette azokat a térbeli-társadalmi problémákat, amelyek a hazai lakáshelyzetet jellemzik.

Végezetül Megyesi Boldizsár tanulmányában a Covid-19-járvány társadalmi hatásait vizsgálja, mégpedig a járvány hatását elemzi a környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdökre. Ezzel a témával a szakirodalom kevésbé foglalkozott eddig. Eredményei szerint a politikai preferencia mind a környezetvédelemmel és az éghajlatváltozással kapcsolatos attitűdökre, mind pedig a Covid-járvánnyal kapcsolatos attitűdökre hatással van. Bár a teljes lakosság erőteljesen negatívnak tartja a járvány hatásait, a kormánypártiak a többi válaszadóhoz képest is pusztítóbbnak értékelik. Ezzel szemben a klímaváltozás negatív hatásainak érzékelése inkább a baloldaliakra jellemző, míg a jobboldali politikai érzelműek között nagyobb arányban találhatunk klímaszkeptikusokat. Az elemzés arra a meglepő következtetésre jutott, hogy a klímaszkeptikus attitűddel rendelkezők érzékelik negatívabban a járvány hatását. Mindez valószínűleg kapcsolható ahhoz a jelenséghez, amelyet Illés és társai a természet elleni játszma politikai indíttatású endogenizálásának neveznek (Illés-Körösényi-Gyulai 2020).

Jelen kötet elemzései egyértelműen azt jelzik, hogy a járvány leküzdésének sikere, a következmények kezelhetősége és a társadalom reagálóképessége nagymértékben függ a társadalmi egyenlőtlenségektől, a társadalmi integrációtól és változásaitól. A lakosság Covid-percepciója és a járványhatás érzékelése a magyar társadalom strukturális, integratív egyenlőtlenségeit (a társadalmon belüli pozíciók és rétegek, az integráció, az iskolai végzettség, a társadalmi mobilitás lehetősége és annak szubjektív megítélése) csak részben tükrözik, és nagyon sokszor más tényezők, mint pl. értékorientációk, politikai preferenciák alakíthatják. A járvány hatásainak érzékelése és a válaszreakciók tehát nem köthetők egyértelműen az egyének és a csoportok társadalmi hierarchiában elfoglalt helyéhez, azokat sokszor olyan egyéb tényezők, mint a családnagyság,

Covid-kereszthatások

Csurgó Bernadett – Kovách Imre

a területi elhelyezkedés vagy a politikai preferenciák sokkal inkább meghatározzák. A kötet egyértelmű üzenete, hogy a továbbiakban a Covid következményeit és a poszt-Covid-társadalom felkészülési esélyét és feladatait egy esetleges újabb járványra a strukturális/szektoriális kereszthatások intenzívebb kutatásával és figyelembevételével érdemes elemezni.

Hivatkozások

- Aidukaite, J. – Saxonberg, S. – Szelewa, D. – Szikra, D. (2021) Social policy in the face of a global pandemic: Policy responses to the COVID-19 crisis in Central and Eastern Europe. *Social Policy & Administration*, 55(2), 358–373. <https://doi.org/10.1111/spol.12704>.
- Balogh K. (2023) A családi kapcsolatokkal való elégedettség a Covid-19-járvány árnyékában (a jelen kötetben).
- Bol, D.– Giani, M. – Blais, A. – Loewen, P. J. (2020) The effect of COVID-19 lockdowns on political support: Some good news for democracy? *European Journal of Political Research*, 60(2), 497–505. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12401>.
- Canzi, E. – Danioni, F. V. – Parise, M. – Lopez, G. – Ferrari, L. – Ranieri, S. – Iafrate, R. – Lanz, M. – Regalia, C. – Rosnati, R. (2021) Perceived Changes in Family Life During COVID-19: The Role of Family Size. *Family Relations*, 70(5), 1303–1311. <https://doi.org/10.1111/fare.12579>.
- Cassinat, J. R. – Whiteman, S. D. – Serang, S. – Dotterer, A. M. – Mustillo, S. A. – Maggs, J. L. – Kelly, B. C. (2021) Changes in family chaos and family relationships during the COVID-19 pandemic: Evidence from a longitudinal study. *Developmental Psychology*, 57(10), 1597–1610. <https://doi.org/10.1037/dev0001217>.
- Csizmady A. – Kőszeghy L. (2023) A Covid-19-járvány hatása a lakáshasználati szokásokra és a lakásmobilitásra (a jelen kötetben).
- Fokasz N. – Kiss Zs. – Vajda J. (szerk.) (2020) *Koronavírus idején*. Budapest: Replika, 143–150.
- Győri Á. (2023) Az egészség és a segítő network néhány összefüggése a koronavírus-járvány utolsó fázisában (a jelen kötetben).
- Hajnal, Gy. – Jeziorska, I. – Kovács, É. M. (2021) Understanding drivers of illiberal entrenchment at critical junctures: institutional responses to COVID-19 in Hungary and Poland. *International Review of Administrative Sciences*, 87(3), 612–630. <https://doi.org/10.1177/0020852320981138>.
- Hajnal, Gy. – Kovács, É. (2020) Governance and policy responses to the COVID-19 pandemic in Hungary: Early experiences and lessons. In Joyce, P. – Maron, F. – Reddy, P. S. (szerk.) *Good Public Governance in a Global Pandemic: IIAS Public Governance Series*. Brussels, Belgium: International Institute of Administrative Sciences (IIAS), 305–315.
- Horn D. – Bartal A. M. (szerk.) (2022) *Fehér könyv a Covid-19-járvány társadalmi-gazdasági hatásairól*. Budapest: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaságtudományi Intézet, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, 23–32.
- Huszár Á. – Illéssy M. (2023) A koronavírus-válság veszteségei (a jelen kötetben).
- Illés G. I. – Körösné A. – Gyulai A. (2020) Gátépítéstől az ultipartiig – A természet elleni játszma endogenizálása az Orbán-rezsimben. In Körösné A. – Szabó A. – Böcskei B. (szerk.) *Vírusba oltott politika. Világjárvány és politikatudomány*. Budapest: TK Politikatudományi Intézet, Napvilág Kiadó, 17–30.
- Imhoff, R. – Zimmer, F. – Klein, O. – António, J. H. C. – Babinska, M. – Bangerter, A. et al. (2022) Conspiracy mentality and political orientation across 26 countries. *Nature Human Behaviour*, 6, 392–403. <https://doi.org/10.1038/s41562-021-01258-7>.
- Kovács I. – Hajdu G. – Gerő M. – Kristóf L. – Szabó A. (2016) A magyar társadalom integrációs és rétegződésmo- delljei. *Szociológiai Szemle*, 26(3), 4–27. Elérhető: http://real.mtak.hu/51718/1/4_27_veg.pdf [Letöltve: 2023-09-11].
- Kovács I. – Szabó A. (2023) *A polgárosodás*. Kéziratban. Megjelenés alatt.
- Kovács E. – Papp Z. A. – Zsigmond Cs. (2023) *Migrációs szándék a koronavírus-járvány 4. hullámában* (a jelen kötetben).

Covid-kereszthatások
Csurgó Bernadett – Kovách Imre

- Kutasi, K. – Koltai, J. – Szabó-Morvai, Á. – Röst, G. – Karsai, M. – Biró, P. – Lengyel, B. (2022) Understanding hesitancy with revealed preferences across COVID-19 vaccine types. *Scientific Reports*, 12(1), 13293. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-15633-5>.
- Marmot, M. – Bobak, M. (2000) International comparators and poverty and health in Europe. *BMJ*, 321(7269), 1124–1128. <https://doi.org/10.1136/bmj.321.7269.1124>.
- McIntosh Gray, A. (1982) Inequalities in Health. The Black Report: A Summary and Comment. *International Journal of Social Determinants of Health and Health Services*, 12(3), 349–380. <https://doi.org/10.2190/XXMM-JMQU-2A7Y-HX1E>.
- McGuirk, P. – Dowling, R. – Maalsen, S. – Baker, T. (2020) Urban governance innovation and COVID-19. *Geographical Research*, 59(2), 188–195. <https://doi.org/10.1111/1745-5871.12456>.
- Megyesi B. (2023) A környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdök és a Covid-válság érzékelése közötti összefüggések. (a jelen kötetben).
- Mueller, J. E. (1970) Presidential Popularity from Truman to Johnson. *The American Political Science Review*, 64(1), (Mar., 1970), 18–34.
- Mueller, J. E. (1973) *War, Presidents, & Public Opinion*. New York: John Wiley & Sons.
- Peters, D. J. (2020) Community Susceptibility and Resiliency to COVID-19 Across the Rural-Urban Continuum in the United States. *The Journal of Rural Health*, 36(3), 446–456. <https://doi.org/10.1111/jrh.12477>.
- Pokhrel, S. – Chhetri, R. (2021) A Literature Review on Impact of COVID-19 Pandemic on Teaching and Learning. *Higher Education for the Future*, 8(1), 133–141. <https://doi.org/10.1177/2347631120983481>.
- Schmid, L. – Wörn, J. – Hank, K. – Sawatzki, B. – Walper, S. (2021) Changes in employment and relationship satisfaction in times of the COVID-19 pandemic: Evidence from the German family Panel. *European Societies*, 23(sup1), S743–S758. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1836385>.
- Schraff, D. (2021) Political trust during the Covid-19 pandemic: Rally around the flag or lockdown effects? *European Journal of Political Research*, 60(4), 1007–1017. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12425>.
- Sik D. – Zakariás I. (2021a) A szolidaritási mező – járvány idején. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 1–30. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.1.1>.
- Sik, D. – Zakariás, I. (2021b) The field of solidarity in times of a pandemic: Results of an online survey in Hungary. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 7(3), 36–59. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v7i3.779>.
- Socio.hu (2021) A járványhelyzet társadalmi hatásai – tanulmányok. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 11(1), 1–176. Elérhető: <https://socio.hu/index.php/so/issue/view/94/9> [Letöltve: 2023-09-11].
- Szabó A. – Gerő M. (2022) *A magyar társadalom törésvonalai és politikai integrációjának dimenziói a COVID-19 árnycáiban. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai preferenciája és részvétele 2021 őszén*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Szabó A. (2023) *A kormányzó párt támogatottsága és a koronavírus-járvány társadalmi percepciójának összefüggései. A nemzetegyesítő hatás érvényesülése a 2018–2022-es ciklusban* (a jelen kötetben).
- Tarkar, P. (2020) Impact of COVID-19 pandemic on education system. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(9), 3812–3814.
- Whitehead, M. – Dahlgren, G. (2006) *Concepts and Principles for Tackling Social Inequities in Health: Levelling up. Part 1*. WHO European Office for Investment for Health and Development. Elérhető: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/107790/E89383.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Letöltve: 2022-11-08].